

ОДНОС СРПСКОГ ДРУШТВЕНОГ КАРАКТЕРА И ВОЈНЕ НЕУТРАЛНОСТИ

Срђан Старчевић* и Срђан Благојевић**
Универзитет одбране у Београду, Војна академија

Човек је једино биће које има две природе – биолошку која му је дата зачећем и вештачку коју стиче као друштвено, културно биће. Он је, такође, повлашћено биће које, живећи у природном свету, или макар користећи ресурсе тог света, ствара културу као другу природу, која му омогућава да преноси своја знања другим људима и потоњим генерацијама, усавшава оруђа, поступак и организацију свог рада, осмишљава своје постојање и делатности, усмерава своју заједницу ка неком циљу и испољава и развија своју креативност. Зато се у култури, која има незаобилазну улогу у формирању личности и животу човека и друштва, нужно налазе они чиниоци који помажу да се комплексне друштвене појаве и процеси објасне и разумеју.

Покушај да се одговори на питање – да ли друштвени карактер српског народа и доминантни културни образац у Србији подржава војну неутралност као рационалан избор – чини основну нит овог рада. Да би се понудио одговор на то питање, у раду су изложени кључни погледи на друштвени карактер нашег народа и његове одлике, са посебним освртом на оне његове особине које чине сегменте домаће стратешке културе. У раду је анализиран однос нашег друштва према слободи и независности, савезима и употреби Војске Србије, а затим је тај однос сагледан из перспективе вредности на којима се заснива концепт војне неутралности, с циљем да се укаже на тачке пресека војне неутралности и друштвене кохезије у вредносној равни.

Кључне речи: *друштвени карактер, културни образац, стратешка култура, политика, неутралност*

Увод

Током великог скупа европских владара, који је 1808. године приређен у Ерфурту, француски император Наполеон Бонапарта нашао је времена да се састане са Гетеом. Разговарајући са великим књижевником о природи грчке трагедије, Наполеон је луцидно запазио да су старогрчки трагични јунаци подлегали судбини, а да у модерном добу људи узалуд траже узроке својих удеса у судбини, јер је свугде по-

* srdjan.starcevic@vs.rs

** srdjan.blagojevic@mod.gov.rs

литика. По његовом мишљењу, дакле, модеран човек подлеже политици као што је некада подлегао судбини. Као да наставља овај давно започети разговор, Ђуро Шушњић додаје: „Верујем да се свет окреће од политике као судбине и увиђам да је култура његова судбина”.¹ Ово Шушњићево уверење почива на претпоставци да културне структуре, формиране током многих векова, леже на већим дубинама стварности у односу на друштвене (политичке, економске, правне, војне, итд.), и битно утичу на друштвене процесе и творевине, понекад упркос (површној) савремености. Култура делује из дубине, а истина је у дубини, како нас учи Демокрит.²

Заиста, неспорно је да у свету који (настојимо да) познајемо, постоје мање или више изражене нијансе културне детерминације различитих друштвених појава. „Ни један социјални или политички споразум не може да учини више него да потпомогне или да осујети остварење извесних вредности и идеја”, тврди Ерих Фром.³ Отуда су у савременим друштвеним наукама јасна стремљења да се идентификују и разумеју ови културни утицаји.⁴ Захваљујући пространости политичке сфере и ширењу поља безбедности и одбране у последњих неколико деценија, као и постојању њиховог својеврсног одсјаја на другим друштвеним појавама, разумевање културних утицаја на политику, безбедност и одбрану јавља се као нарочито значајно. Истину говорећи, није реч о првом или потпуно новом интересовању, пошто су и у минулим ратовима постојале битне разлике између појединачних друштава/култура – нпр. у нивоу спремности да прихвате рат као начин одлучивања победника у до крајности напетом друштвеном сукобу, затим у формулисању и спровођењу стратегија, начину вођења оружане борбе, тактичким поступцима, избору и употреби наоружања и, нарочито, борбеном моралу – које се могу објаснити као последице културних разлика. Војска и рат су онај специјални орган, и она специјална функција помоћу које једна виша култура побеђује другу нижу, приметно је славни војвода Мишић.⁵ Уочавање ових разлика, схватање њиховог значаја и функција утицало је на развој антропологије на терену и употребу њених знања у војне сврхе⁶, али и на промишљање улоге коју друштвени карактери, културни обрасци и колективни идентитети имају у ратовању, које је добило свој теоријски облик у многим значајним делима ратне вештине.⁷

¹ Ђуро Шушњић, Теорије културе, Zavod za udžbenike, Beograd, 2015, стр. 9.

² Иво Андрић пише: „Узалудно је и погрешно тражити смисао у безначајним, а привидно тако важним догађајима који се дешавају око нас, него га треба тражити у оним наслагама које столећа стварају око неколико главних легенди човечанства. Те наслаге стално, иако све мање верно, понављају облик оног зрнца истине око којег се слажу, и тако га преносе кроз столећа... Има неколико основних легенди човечанства које показују, или бар осветљавају пут који смо превазишли, ако не и циљ којем идемо.” Иво Андрић, Историја и легенда, Просвета, Београд, 1978, стр. 260.

³ Erih From, *Zdravo društvo*, Rad, Beograd, 1980, стр. 324.

⁴ Pitirim Sorokin, *Društvena i kulturna dinamika*, CID, Podgorica, 2002; Klod Levi-Stros, *Divlja misao*, Nolit, Beograd, 1978; Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations and Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York, 1996; Voren Sasman, *Kultura kao istorija*, Rad, Beograd, 1987; Marsel Mos, *Sociologija i antropologija, XX vek*, Beograd, 1998; Edvard Sapir, *Ogledi iz kulturne antropologije*, BIGZ, Beograd, 1974; Lawrence Sondhaus, *Strategic Culture and Ways of War*, Routledge, New York, 2006. итд.

⁵ Живојин Мишић, Стратегија, Нова штампарија Давидовић, Београд, 1907, стр. 2.

⁶ Срђан Старчевић, Примена антропологије у војне сврхе, Војно дело, вол. LXIII, пролеће/2012, стр. 253-271.

⁷ Ксенофонт, Анабаза, Војноиздавачки завод, Београд, 2002; Monteskje, *Razmatranja o uzrocima veličine Rimljana i njihove propasti. Utopija*, Beograd, 2004, стр. 5-50; Анри де Жомини, Преглед ратне вештине, Војно дело, Београд, 1952, стр. 80-84; Карл фон Клаузевиц, О рату, Војно дело, Београд, 1951, стр. 148-181; Живојин Мишић, Стратегија, ВИНЦ, Београд, 1993, стр. 1-8.

Култура је сложен, широк и слојевит појам⁸, али у корену њене појавне разноликости – која оправдава плурал култура – налази се заједнички именитељ: систем друштвених вредности и из њих изведених норми⁹ и установа. Свака посебна култура садржи макар неке опште или универзалне друштвене вредности, али их организује и институционализује на посебан начин, фаворизује неку/неке од њих и, ређајући их на оригиналан начин, ствара посебан систем друштвених вредности, норми и установа¹⁰ које чине срж групне културе, по којој се та друштвена група разликује од других сличних група. Заогртање друштвених вредности нормама и њихова институционализација, као предуслов њиховог релативно постојаног деловања, погодује настанку, стабилизовању и репродукцији одговарајућих начина мишљења и делања заједничких за већину чланова друштва.¹¹ Тако настају друштвени карактер и културни образац, али овај процес има и своју природну димензију. Њихов развој условљен је бројним биолошким факторима, будући да су и сами интереси, како појединаца, тако и заједнице, испреплетани императивом преживљавања и удовољавања природним људским потребама у конкретним природним околностима и друштвеним условима.

Фром је дефинисао друштвени карактер као „суштину карактерне структуре која је заједничка већини чланова исте културе, супротно индивидуалном карактеру по коме се људи разликују један од другог иако припадају истој култури“¹², чија је функција „да регулише енергију чланова друштва тако да њихово понашање не буде ствар свесне одлуке о томе да ли да следе или да не следе друштвени узор, већ ствар жеље да делају онако како треба да делају, а у исто време да налазе задовољење делајући према захтевима културе“, што значи да „убличи и каналише људску енергију у оквиру датог друштва ради непрекидног функционисања самог друштва“.¹³ Из ове сазнајно веома вредне дефиниције јасно се види значај друштвеног карактера за

⁸ У најширем смислу, она је друга, вештачка природа; динамичко јединство свих промена које човек ствара у природи, друштву и мишљењу с намером да своју егзистенцију осигура и побољша и/или улепша услове у којима живи и осмисли свој живот; скуп свих достигнућа човечанства. Култура је „скуп свих оних процеса, промена и творевина које су настале као последица материјалне и духовне интервенције људског друштва (у природи, друштву, мишљењу). А основни смисао културе састоји се у томе да олакша одржање, продужење и напредак људског друштва“. Miloš Ilić, *Sociologija kulture i umetnosti*, Naučna knjiga, Beograd, 1980, стр. 13.

⁹ Đuro Šušnjić, *Teorije kulture*, наведено дело, стр. 9.

¹⁰ „Можда се својој мети можемо понајвише приближити рекавши да схватање културе које сада настојимо да ухватимо стреми да укључи, у јединственом термину, оне опште ставове, погледе на живот и специфична испољења цивилизације који једном посебном народу дају његово оделито место у свету. Наглашава се не толико шта један народ чини и верује, колико начин на који то што он чини и верује функционише у његовом укупном животу, смисао који то има за њ. Један исти елемент цивилизације може да буде животно важна нит у култури једног народа, а готово сасвим занемарљив чинилац у култури другог“. Edvard Sapir, *Ogledi iz kulturne antropologije*, BIGZ, Beograd, 1974, стр. 69.

¹¹ „Остаје истина да велике скупине људи свугде теже да мисле и делају у складу с установљеним и скоро нагонским формама, које су у великој мери особене за њих... које узајамно повезане, сачињавају геније једног народа...“ Edvard Sapir, *Ogledi iz kulturne antropologije*, наведено дело, стр. 70.

¹² Erih From, *Zdravo društvo*, наведено дело, стр. 95.

¹³ Erih From, *Zdravo društvo*, наведено дело, стр. 96. „Сви знамо, заиста, да постоји одређена друштвена кохезија чији узрок лежи у извесној сагласности свих појединачних свести са једним заједничким типом који није друго до психички тип друштва. У тим условима, заиста, не само да су сви чланови групе појединачно привучени једни према другима зато што узајамно личе, него су исто тако привржени ономе што је услов постојања тога колективног типа, то јест друштву које образују својим сједињењем.“ Емил Диркем, *О подели друштвеног рада*, Просвета, Београд, 1972, стр. 139.

профилисање и усмеравање деловања појединаца, група и друштва у целини. Ако се прихвати да је усмеравање и кретање друштва ка одређеним циљевима суштина политике¹⁴, онда се с правом може тврдити да друштвени карактер битно утиче на политику, а тиме и на питања рата/одбране и припрема за рат/одбрану. Можда је једина мањкавост наведених дефиниција изостављање чињенице да је и колективни интерес на основу којег настаје културни образац макар делом проистекао из појединачног доминантног интереса који је у одређеном тренутку био довољно јак да се издигне на ниво општег. Тада долази до заокрета и нужних промена у друштвеном деловању и кретању проузрокованих подруштвљавањем појединачних интереса и циљева. Према једном другачијем схватању, политика се може дефинисати као „делатност којом људи стварају, одржавају и мењају општа правила по којима живе.”¹⁵ Да правила и закони по којима живимо имају своје изворе не само у политици и праву, већ и у култури, поднебљу и прошлости, знање је старо макар колико и Монтескје.¹⁶ Оно објашњава због чега постоји толико мноштво различитих политичких уређења и установа и правних норми: културне, географске, климатске, искуствене и друге разлике међу друштвима творе различите правне и политичке аранжмане. Истовремено, оне онемогућавају да једна иста норма, одлука или установа буде једнако могућа у сваком конкретно постојећем друштву.

Имајући на уму моћ културе да утиче на друштвене и политичке појаве и процесе, оправдано се може поставити питање да ли друштвени карактер српског народа и доминанти културни образац у Србији подржава војну неутралност Србије као рационалан избор. Можемо ли свесно и рационално хтети војну неутралност Србије и то не фаталистички, као нужни и не нужно жељени исход прошлих догађаја или предодређености на коју не можемо утицати, нити као последицу неспособности или одсуства воље да се определимо за одређени војни савез, већ препознајући у неутралности сопствени национални интерес? Шта је то што је још потребно Србији да подржи идеју о неутралности у времену бројних изазова њеног остваривања и поновне запитаности да ли је неутралност могућа и остварива и да ли може бити корисна за државу у случају настанка сукоба већих размера.¹⁷ Покушај да се на то питање одговори подразумева трагање за функцијом или функцијама које војна неутралност може имати за наш друштвени систем. Могући одговор захтева синтезу досадашњих сазнања о друштвеном карактеру нашега народа, са посебним освртом на оне његове одлике које чине сегменте домаће стратешке културе, схваћене

¹⁴ Miroslav Pečujlić, Vladimir Milić, Sociologija, Službeni glasnik, Beograd, 2005, стр. 142. Под политиком се подразумева друштвена делатност усмерена на „организовање, осмишљавање, вођење и регулисање заједничког живота људи, у складу с њиховим потребама, интересима, вредностима, циљевима и средствима, у одређеној заједници, уз сагласност свих или уз потчињавање (с пристанком или без пристанка) једних другима.” Šedomir Čupić, Politika i zlo, Čigoja štampa, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2001, стр. 20.

¹⁵ Endru Hejvud, Politika, Clio, Beograd, 2004, стр. 12.

¹⁶ Monteskie, O duhu zakona, Gradac, Feral Tribune, Чачак, 2001, стр. 165-188.

¹⁷ Још је Макијавели у свом „Владаоцу” приметио слабости војне неутралности и саветовао владара да је врло важно да у сукобу двеју држава владар заузме једну страну. Сматрао је да је неутралност, ако је икако остварива, у најмањем непожељна. То је поткрепио тврђом да по завршетку рата увек постоји опасност да победник освоји и неутралну државу, чему би се радовао побеђени. Када се владалац стави на нечију страну онда дели судбину учесника у сукобу, што је важно за будући развој државе. Види шире у: Nikolo Makijaveli, Vladalac, Derata, Beograd, 2005.

као важан део политичке културе усмерен према питањима остваривања/заштите националних интереса, као и анализу односа нашег друштва према кључним вредностима стратешке културе, уз сагледавање тог односа из перспективе вредности на којима се заснива концепт војне неутралности.

Друштвени карактер и културни образац Срба

Генеза друштвеног карактера је сложен процес који обухвата деловање мноштва фактора, па се с правом може рећи да друштвени карактер представља скуп одговора једног друштва „на изазове природне, друштвене, историјске, економске, политичке, моралне и уопште културне средине”.¹⁸ Ови изазови могу се мењати, па се и колективно искуство може обогатити, а изазвани одговори друштва претрпети измене. Ипак, ма колико друштвени живот био жив, а политичка збивања бурна, ако је друштво развило културни образац, онда у друштву постоји релативно трајни слој карактеристичног веровања, мишљења и деловања који макар ограничава скалу различитих могућности колективног реagoвања, ако већ не намеће тачно одређени избор. Културни образац је „препознатљив начин на који чланови једне заједнице осећају, верују, вреднују, мисле и делују”.¹⁹

О друштвеном карактеру, психолошком типу, типичним особинама или менталитету Срба написано је неколико значајних етнoлошких студија. Вероватно је најпознатија она из пера Јована Цвијића (1865–1927) у којој се издвајају три психичка типа истог етничког јединства: динарски, централни и панонски. Код људи динарског типа Цвијић препознаје горштакче особине: интелигенцију, даровитост, маштовитост, осећајност, индивидуални и национални понос, честољубивост, правдољубивост, слободољубивост и веру у национални идеал, али и темпераментност, виолентност, узрујаност, импулсивност, непромишљеност, сентименталност и осетљивост. Национална свест игра важну улогу у животу људи динарског типа. „Динарски човек гори од жеље да освети 'Косово' (Косовску битку 1389. год.), на коме је изгубио независност, и да обнови стару српску царевину, о којој стално сања, чак и у најтежим приликама, у којима би свако други очајавао... Ова постојаност и вера у национални идеал главни је факат у његовој историји”, примећује Цвијић.²⁰ С друге стране, он запажа и рђаве стране овог типа: „Махом врло импулзивни који одмах и често без дужег размишљања раде: 'зебу од многог мишљења'... Једни 'праведни као Бог', други могу мрзети усијаном мржњом, јарост може доспети до белог усијања... Дар је распоређен готово на целу народну масу, која показује доста духовне живости и правоумности; тупавих готово нема. Али амплитуда дара по правилу није велика. Највећи број тзв. даровитих давао је досада мале резултате. Махом не разраде послове (не само у делу већ и у мислима) до крајњих конзеквенција. Врло ретко ураде штогод потпуно”.²¹ Панонски тип изведен је из динарског. То су динар-

¹⁸ Đuro Šušnjić, *Теорије кulture*, наведено дело, стр. 464.

¹⁹ Đuro Šušnjić, *Теорије кulture*, наведено дело, стр. 465.

²⁰ Јован Цвијић, *Сабрана дела*, књига два, Балканско полуострво, САНУ, Књижевне новине, Завод за уџбенике, Београд, 1987, стр. 338.

²¹ Јован Цвијић, *Балканско полуострво*, наведено дело, стр. 345. и 348.

ци чију је јустрину и предузимљивост умирила другачија географска средина и друга цивилизација.²² У централном типу Цвијић проналази рајинске особине нашег народа, развијене услед суровости и насиља господара у доба Османског царства. Људи централног типа су „потштена и потчињена бића”, „притуљени, скривени, неповерљиви и подмукли”, али и прилагодљиви, реалистични и марљиви.²³ У Цвијићевом опису психичких типова код Срба постоји суштинска разлика између динарског и централног типа, која ова два типа чини привидно некомпатибилним. Међутим, ова два (идеал)типа могу да буду посматрана као два пола исте целине. Тако Шушњић, сублимујући Цвијићева разматрања, закључује: „Динарски и централни тип само су две стране истог духовног и друштвеног склопа: они могу да постоје и стварно постоје не само у народу, него и у сваком поједином члану тог народа”.²⁴

Ако су се Цвијићева истраживања друштвеног карактера задржала на стању које је постојало у прошлости, етнолог Тихомир Ђорђевић (1868–1944) покушао је да успостави мост између старе народне културе и с њом уподобљених друштвених типова у српским покрајинама, с једне стране, и нове културе и стварања новог друштвеног типа, с друге стране. Овај савесни теренски радник, свестан да са етнологским истраживањима српске народне културе треба пожурити, јер је нова култура руши и замењује²⁵, прихвата да на типичне особине народа утичу разни елементи, попут географских прилика, етничких особина, културе, страних утицаја и политичких промена, али наглашава значај економског фактора, јер је економија, по његовом мишљењу, „не само за појединца, већ и за сваку људску групу од већег значаја од ма ког битног етничког знака: од народности, језика, вере и од сваке културе, јер све то не представља такву нужност какву представљају одржавање и угодност живота”.²⁶ Ђорђевић говори о четири социјална типа у Срба: једноставном, уједначеном, прошараном и мешовитом. Поред тога, он разматра утицај миграција и мешања становништва, као и нивоа стабилности друштвених прилика на мењање постојећих и стварање нових друштвених типова. „За кристалисање извесне типичности на једноме месту, хоће се, као што сам рекао, већа или мања једноликост географских и других прилика, затим времена, и мирни, непоремећени и непомућивани развој, без великих колебања и преокрета, и без непрестаних, нервозних трзавица, иначе задуго остају, тако да их назовем, типичне несређености, несолидарности, неред и несолидност. Због тога се кристализација није могла извести на отвореним и лако пролазним положајима српских земаља, које су сваки час узнемираване непријатељским упадима, збеговима, расељавањима и досељавањима, ратовима, променама управе и администрације, променама начина живота и културе... Због тога се у нас на широком простору створио још један, пети и последњи тип, који још није формиран и израђен ни онде где је економска једнакост од старине, само што економија није из истог места, већ је разнога порекла, са разних страна; а још мање онде где је економска неједнакост... Такав још неискристалисан и несређен тип називам разбијени тип. Тај се разбијени тип

²² Јован Цвијић, Балканско полуострво, наведено дело, стр. 506.

²³ Јован Цвијић, Балканско полуострво, наведено дело, стр. 409. и 414.

²⁴ Đuro Šušnjić, Теорије културе, наведено дело, стр. 471.

²⁵ Тихомир Р. Ђорђевић, Зле очи у веровању Јужних Словена, Просвета, Београд, 1985, стр. 7.

²⁶ Тихомир Ђорђевић, Наш народни живот, том 4, Просвета, Београд, 1984, стр. 247-248.

јавља у нашем народу свуда га се становништво из различитих крајева... стекло на једноме земљишту, и још није успело да се слије у једну компактну групу, једне душе, једне тежње и једне друштвене обавезе²⁷. Разбијени тип обилује несугласицама, сукобима, ситним сепаратизмом и себичношћу, а оскудева у моралној чврстости, солидарности, уређености, узајамности, бризи за опште добро и јавни интерес. Одликују га „фатална несолидарност“ и „слаб културни отпор“.²⁸ Због неразвијене културне резистенције, у моду „су лако улазиле примамљиве и јевтине творевине туђе културе онда и онако, када и како још није било потребно: шарена несолидна варошка ношња, рђаве варошке песме, циганска музика, рђаве моралне особине, разнеженост итд., уносили су се клице, не праве културе, јер се за њих тражи солиднији терен, већ њених отпадака, гњилога и трулога, и превирање и типисање, где год је започело да се врши овим квасцем, иде негативним путем, у корист слабости и опадања“.²⁹

Треба поменути и запажања Владимира Велмар Јанковића (1895–1976) о прелазном стању и прелазним људима. „У том прелазном стању људи су способни да уситне и највеће подвиге, да прокоцају и најдубља уверења, да се за ноћ окрену за читав круг, и да истога дана неколико пута осете напоредо у себи и рајетина и хајдука, и победника и неспособног, и јунака и полтрона, јаког и слабог, револуционара и циника, заинтересованог и скептика, Србина и гада, Југословена и наказу колонијалну... Баш због тога прелазништва, ту не може бити коначне мере, коначног сврставања... У њима се одиграва права драма прелазничког... у њима се роје опреке Истока-Запада, Балкана-Европе, супротности националног и социјалног, демократског и антидемократског, мрачно наше и светло наше, кобно и наивно, препредено и простосрдечно, ропско и напредно. У њима су револуција и мир, на изукрштаним стазама душе, живи и напоредни“.³⁰

Владимир Дворниковић (1888–1956), покушавајућу да ухвати једну и најкарактеристичнију црту народа Југославије, „али са дна и коријена“, истражује меланхолију и носталгију³¹, опомињући да је ражаљеност над сопственом историјском судбином, вишевековном патњом и правдом погаженом у дугом раздобљу ропства, у слободи заменила неслога и међусобна мржња и разрачунавање.³²

Чедомир Чупић истиче да су традиционална српска култура и њен систем вредности и норми били доминантно патријархални. У тој култури важно место припадало је поштовању религије и обичаја, култу предака, националном идентитету и слободарској тежњи, па су „до изражаја долазили морални захтеви и вредности које одговарају војничким врлинама – храброст, пожртвовање, аскетизам“.³³ Али, поли-

²⁷ Тихомир Ђорђевић, Наш народни живот, наведено дело, стр. 263.

²⁸ Тихомир Ђорђевић, Наш народни живот, наведено дело, стр. 267.

²⁹ Тихомир Ђорђевић, Наш народни живот, наведено дело, стр. 268.

³⁰ Цитирано према: Đuro Šušnjić, Teorije kulture, наведено дело, стр. 471-472.

³¹ Vladimir Dvorniković, Psiha jugoslovenske melanholiје, Tersit – Signature, Beograd, 1996, стр. 7.

³² „Миловали смо сами себе, лагали сами себи – али прије но што смо могли главе подићи, дојурила је и стала међу нас она сама главом – Слобода! Што сада? За чим сада да бугаримо, што да сањамо, на ког да се тужимо, - кога да мрзимо? Па један другог! – та душман 'тисућљетни' избачен купи зубе пред вратима, а сад ћемо ми да разрачунамо! ... И мени се учини да смо ипак били љепши у ропству.“ Vladimir Dvorniković, Psiha jugoslovenske melanholiје, наведено дело, стр. 5-6.

³³ Čedomir Čupić, Politika i poziv, Udruženje za političke nauke Jugoslavije, Čigoja štampa, Beograd, 2002, стр. 16.

тичка култура обележена је ауторитарношћу којој су погодивале историјске (ропство и азијатски деспотизам Османске царевине), геостратешке (живот у пределима где се сударају светови и империјалне претензије великих сила) и културно-антрополошке (неуспех у одржавању обичајног и религијског и неуспех у изградњи развијеног културног обрасца) околности. Вековима живећи између Источног и Западног Римског царства, Угарске и Византије, Аустрије и Турске, српски народ развио је менталитет граничара. „Живот на граници оставио је трајне ожигљке: психолошку несигурност и 'будност' (граничар је неиспаван човек), опрез према странцима (у њима види само непријатеља), опасност, зебњу и страх”.³⁴

Бројне раније наведене разлике у Срба указују и на бројне проблеме идентификовања заједничких и општеприхваћених културних, идеолошких и политичких образаца. Због тога Василије Крстић примећује: „Духовно јединство данас је једно од најзначајнијих питања српског народа. Да не би било забуне, истичем да под духовним јединством подразумевам свест о истој националној, верској, културној и цивилизацијској припадности, свест о истим тежњама, циљевима и интересима, без обзира на географске просторе на којима Срби живе и идеолошку и партијско-политичку припадност.”³⁵

Када је реч о одликама друштвеног карактера нашег народа које чине сегменте домаће стратешке културе, оне би се могле сажети на следећи начин: „наши људи воле правду, али не поштују правни поредак... теже слободи, али знају и погнути главе... окупе се у некој важној прилици, али се ни у чему не могу сложити; пуна су им уста слоге и јединства, а на сваком кораку се споре и деле, па су деобе и сеобе две речи у које стане цела њихова историја; сложје се само понекад, а и то под притиском спољашње опасности... ништа не раде дуго и зато ништа не памте дуго... више их брине тренутни интерес него дугорочни развој... умеју да буду храбри и ратнички расположени, али успехе у биткама нису успели да искористе за себе... ма где били, они певају о Косовском боју и сањају национални сан; због тога су спремни да се одричу, а ни жртве им нису стране... стално се позивају на херојску прошлост, али је ретко ко познаје и истински разуме; понекад су могли избећи невоље, али је у њих превагнуо пркос и инат...”³⁶

Сва претходно изнета запажања о српском друштвеном карактеру имају заједнички пресек –указују на подељеност, двојеност, расцеп и раскол, крајности, противречности и супротстављености.³⁷ Поред тога, упућују нас на одсуство других мирних периода развоја и напретка. Отуда су неки од поменутих познавалаца српског друштвеног карактера сматрали да културни образац Срба није успео да се развије, а други да је његово главно обележје у супротностима којима обилује, а која, наизглед парадоксално, стварају јединствен менталитет. Ова располућеност може се објаснити чињеницом егзистенције народа на простору на којем, услед судара различитих светова (великих сила, вера, култура), није било дугих периода мир-

³⁴ Ćedomir Ćupić, *Politika i poziv*, наведено дело, стр. 23.

³⁵ Василије Ђ. Крстић, *Духовни проблеми српског народа, Посебан отисак из зборника радова Српски духовни простор, Бања Лука, Српско Сарајево 1999*, стр. 1.

³⁶ Đuro Šušnjić, *Теорије културе*, наведено дело, стр. 473-475.

³⁷ „Раскол прати Србе кроз историју више него друге народе. Раскол је наша зла коб и данас.” Драган Недељковић, *Тражење добра у недоба, Задужбина Петар Кочић, Бања Лука – Београд, 1997*, стр. 50. „Не знам народ који у свом срцу, души и духу има толико противречности колико их има овај мој остарео и напаћени народ”. Đuro Šušnjić, *Теорије културе*, наведено дело, стр. 476.

ног живота и развоја. Можда је најјасније изражена у народном стваралаштву: оличена у епским јунацима које народни песник доводи у позицију трагичног самопоништења³⁸ или сажета у народним пословицама које дају међусобно супротстављене савете за поступање у истој ситуацији.³⁹ Своје најопасније последице она даје у сфери политике – у облику оштрих политичких антагонизама, повлачењу исувише трајних линија подела и сужавању простора за дијалог и консензус. То, даље, доводи до насилних сукоба и обрачуна, застрањивања у крајностима и немогућности за усаглашавање минимума заједничких, националних интереса, а крајња последица је (не)свесни пристанак на деловање у складу са туђим интересима, уз различите манифестације политичке камуфлаже⁴⁰, манипулацију и небригу за опште добро. Зато се превладавање раскола, умеравање крајности и повезивање завађених делова целине јавља као први услов за остваривање националних интереса и уједно представља пут ка развијеном културном обрасцу. Ако је за развој културног обрасца кључан мир, за јачање друштвене кохезије уз обуздавање крајности кључна вредност мора да буде аристотеловска мера, која је уједно правда и средина, при чему се мора пронаћи јак ослонац унутар сопственог друштвеног бића.

Укратко, из перспективе развоја културног обрасца и јачања друштвене кохезије, мир, мера и интегритет јесу потребе српског друштва. Постоји насушна потреба да на истинама уобличавамо менталитет нашег народа и непожељне обрасце обликујемо у пожељне. Овај озбиљан и одговоран посао не може се препустити искључиво славохлепним и себичним политичарима и њима сличним интелектуалцима, већ захтева постизање ширег националног, народног и научног консензуса по битним државним интересима и циљевима и могућим начинима за њихово остваривање.

Вредносни оквир војне неутралности

Са појавом првих ратова јављала се и трећа страна невољна да учествује у сукобу, односно да остане изван разбукталог оружаног сукоба. Све до Бечког конгреса 1815. године, када су тадашње велике силе признале сталну неутралност Швајцарске, неутралност је бивала или самопрокламована или део билатералних споразума између држава од којих је једна признавала неутрални положај друге у конкретном оружаном сукобу. Од тада до данас, концепт неутралности се развијао и мењао, а многе су државе проглашавале неутралност, не увек из истих разлога и свакако не са истим резултатима. На пример, од двадесет земаља које су прогла-

³⁸ Шире у: Срђан Старчевић, „Мит о јунаку, производ душе”, специјални прилог бр. 142, магазин „Одбрана”, број 252, 15. март 2016. године.

³⁹ На пример: „Док је раје и мука, биће и хајдука” насупрот „Хајдуке народ цени, али за њима у гору неће”; „Збори право па седи где ти драго” насупрот „Хоћеш ли да те сви мрзе, реци свакоме ко је ко” и „Језик је више глава посекао него сабља”; „У ког је нож, у тог је погача” насупрот „У ког је погача, у тог је и нож”; „Ко се овцом учини, курјаци га изједу” и „Ко је готов на смрт, никад није роб” насупрот „Погнуту главу сабља не сече” и „Вежи коња где ти ага каже”.

⁴⁰ „Она се састоји у маскирању стварних циљева и мотива политичке акције псеудоциљевима и псеудомотивима који су популарнији и који, као такви, уживају већу подршку јавног мњења.” Moris Diverže, *Uvod u politiku, Savremena administracija*, Beograd, 1966, стр. 122.

силе неутралност уочи или на почетку Другог светског рата, само је осам дочекало крај рата а да њихова неутралност није грубо нарушена, а оне претрпеле штету. Уз то, у оба светска рата, као и током хладног рата постојала је сумња супротстављених суперсила у искреност и непристрасност неутралних земаља. Неутралне земље бивале су изложене разним притисцима и под принудом су вршиле различите уступке. На различите начине успостављена и (не)поштована, неутралност је различито схватана и другачије доживљена међу народима који су је у неком периоду практиковали: од политичког средства које пружа минимум гаранција безбедности малој земљи на граници са моћним суседом или суседима, преко платформе за прагматично и флексибилно деловање у сопственом интересу у специфичним међународним околностима до моћног фактора за јачање националног идентитета.⁴¹

Вредносни оквир неутралности има четири велике вредности: мир, слободу, интегритет и идентитет.

Мир је, вероватно, прва и најучљивија вредност коју неутралност призива. Неутралност се може дефинисати као „статус непристрасности државе одакле проистиче неучествовање у непријатељствима током ратног стања између других држава.”⁴² Неутрална држава одустаје од агресије и уплитања у ратни сукоб. Она настоји да очува властити мир и наглашава свој мирољубиви приступ решавању евентуалних спорова, а може да буде виђена као мост између сукобљених страна.

У начелу, неутралност подразумева да држава која је проглашава не улази у војне савезе, нема стране војне базе на својој територији, не помаже ниједној од зараћених страна и има довољну војну снагу да не дозволи да било која од зараћених страна злоупотреби део њене територије, акваторије или ваздушног простора. Она високо вреднује и настоји да очува властиту независност, територијалну целовитост и способност да самостално одлучује о спољној политици. У идеалном случају, неутрална земља је слободна и независна; она је политички систем који није „подређен неком другом политичком систему”.⁴³ У реалности, она мора макар тежити да оствари политичку и војну аутономију.

Да би осигурала мир и задржала слободу, неутрална држава мора високо да цени властити интегритет, односно целовитост, чврстину и непробојност. Отуда настоји да јој друге државе признају неутралност и уједно интегритет и неповредивост територије, као и да изгради властиту способност за одбрану територије војним снагама. Независна и кредибилна национална одбрана нужни је део концепта неутралности чак и (а можда и пре свега) као део оне специфичне моралне црте која се подразумева код неутралних држава које потенцирају мирољубиви приступ у решавању међународних проблема.

Анализирајући политику неутралности Швајцарске, Томас Фишер с правом каже да је током дугог историјског периода неутралност за ову земљу била више прагма-

⁴¹ Довољно је размотрити различита искуства Финске, Шведске и Швајцарске. Igor S, Novaković (ur.), *Neutralnost u XXI veku, pouke za Srbiju*, ISAC Fond, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove, Beograd, 2013, стр. 41-56.

⁴² Ove Bring, „Koncept neutralnosti: poreklo i izazovi od Vestfalskog mira do Evropske unije”, у: Igor S, Novaković (ur.), *Neutralnost u XXI veku, pouke za Srbiju*, наведено дело, стр. 21-26.

⁴³ Karl Šmit, *Pojam političkoga*, у: Slobodan Samardžić (ur.), *Norma i odluka*, Karl Šmit i njegovi kritičari, Filip Višnjić, Beograd, 2001, стр. 34.

тична опција него остварена политика или међународно поштован статус.⁴⁴ Прагматичност се огледала у томе што је опредељеност за неутралност Швајцарску, интерно подељену на основу језика, вере и културе и уз то у незгодној близини великих сила феудалне Европе, поштедела верских ратова и ратова у којима би била (зло)употребљена у интересу неке од великих сила. Одупревши се искушењу да се укључе у верске сукобе током Тридесетогодишњег рата, упркос оштрој унутрашњој подели између католика и протестаната, кантони Конфедерације успели су да постигну сагласност за формирање заједничке војске која би штитила постојеће границе. Швајцарски најамници, толико омиљени и цењени међу крунисаним главама у Европи, наставили су да ратују, али је њихова држава одустала од експанзионистичке политике. Учешће у ратовима између Француске и Аустрије или Француске и Немачке или Италије и Аустро-Угарске, засигурно би се погубно одразило на национално јединство Швајцараца, имајући у виду многе линије подела потенцијално отворене међу њима. С друге стране, неутралност се показала као рационалан избор, пре свега зато што је Швајцарска осигурала друштвену кохезију, ојачала колективни идентитет.⁴⁵ Наравно, међународно признање њене сталне неутралности и дуги период мира објашњавају стабилност њених друштвених прилика, привредни, економски и културни развој. Ипак, неутралности се не може оспорити место у политици идентитета.⁴⁶ Занимљиво је да и у данашњој Аустрији, као и у Шведској, јавно мњење опажа неутралност као битну одлику колективног идентитета. Концепт неутралности међу грађанима ових земаља остао је популаран, упркос променама у савременом свету.

Неутралност се може схватити као концепт који у односу на друштво делује према унутра и према споља. Спољна функција неутралности огледа се у задржавању дистанце према рату као облику друштвеног сукоба, избегавању уплитања у оружани сукоб других, то јест у очувању мира са другим државама. Без обзира на критике да је ова функција у демократском и глобализованом свету превазиђена, што због тога што демократске државе међусобно не ратују, што због дељења истих безбедносних изазова, ризика и претњи с којима се државе појединачно не могу носити, будућност може да донесе и ревитализацију ове функције: ко може гарантовати да неке од данас демократски уређених држава у будућности неће склизнути у ауторитаризам, јер не би био први пут да се такав процес одигра. Друга, унутрашња функција неутралности израста из окренутости себи и изградње кредибилне одбране. У мери у којој се неутрална држава уздржава да се бави проблемима других држава, у тој мери јој преостаје више снаге да се усредреди на своје проблеме. Поуздајући се у сопствене снаге, пре него у савезе, она мора да гради капацитете за одбрану, укључујући и друштвену солидарност, кохезију и позитиван однос према одбрани отаџбине. Зато је ова унутрашња функција неутралности интегративна.

⁴⁴ Tomas Fišer, „Švajcarska: početak prakse stalne neutralnosti”, у: Igor S, Novaković (ur.), Neutralnost u XXI веку, pouke za Srbiju, наведено дело, стр. 41-45.

⁴⁵ Нација „представља систем вредности који је предмет опште сагласности и који се супротставља системима вредности различитих идеологија у сукобу.” Moris Diverže, Uvod u politiku, Savremena administracija, наведено дело, стр. 73.

⁴⁶ „Термин политика идентитета се користи да би се означиле у првом реду промишљене, односно намерне активности усмерене на развој и учвршћивање колективних идентитета.” Branimir Stojković, Identitet i komunikacija, FPN, Čigoja štampa, Beograd, 2002, стр. 11.

Кључне вредности стратешке културе у очима јавног мњења Србије

У Србији до сада није било истраживања јавног мњења која су се односила на стратешку културу, али се на основу спроведених истраживања становништва о политичким приликама и потенцијалним одлукама значајним за будућност Србије може закључити шта грађани мисле о неким, могло би се рећи и кључним вредностима које припадају стратешкој култури. Пре свега, реч је о односу грађана према: 1) слободи и независности Србије, 2) савезима и 3) Војсци Србије и одбрани отаџбине.

Однос према слободи и независности

Посебан однос према слободи и независности у Срба настао је као резултат специфичних историјских дезинтегративних околности. Једна од тих специфичности је прекид нашег државног, политичког и духовног континуитета. После пропасти српских средњовековних држава Срби су се расули на широком и међусобно удаљеном географском простору. Доспели су под турску, аустријску и млетачку власт, где су живели одвојено у разноликим али непријатељским, међусобно супротстављеним, верским, цивилизацијским и културним срединама. Стотине година живљења под туђинском влашћу није могло остати без последица на изграђивање менталитета, карактера и свести о духовном и културном јединству нашег народа. Посебан проблем представља чињеница да спадамо у ред оних малобројних нација Европе које нису имале могућност да из феудалног система прођу фазе његовог развоја и очувају друштвени континуитет.

Слободољубивост и тежња за независношћу код Срба историјски је потврђена, од борбе против турске владавине од 15. до 17. века, два устанка у првој половини 18. века у којима се стварао заметак нововековне српске државе, преко ослободилачких ратова због којих је Србија, заједно са Црном Гором, почетком 20. века, сматрана јужнословенском земљом са историјском мисијом ослобађања јужнословенских народа, до антифашистичке борбе у Другом светском рату и одбране СР Југославије од НАТО агресије. Губитак слободe и независности доживљавани су болно, будили пркос, инат и отпор према освајачу.⁴⁷ Учешће странаца у решавању домаћих проблема, чак и када се опажа као неминовност, уједно се перципира као непожељно. Дobar пример представља резултат референдума из априла 1998. Године, који је показао да 94,73% изашлих на референдум (а излазност је била из садашње перспективе завидних 73,05 %) не прихвата учешће страних представника у решавању проблема на Косову и Метохији.⁴⁸

Без обзира на то што се свакодневно сусрећемо с разликама у понашању, поступцима, погледима, тежњама и циљевима које су историјски условљене појаве српске да-

⁴⁷ Тако су, на пример, епске песме које данас знамо настајале у периоду после освајачких похода Турака на Балкан, а свој коначни облик и смисао добиле су у временима турске владавине. Вук Караџић тврди „да су Србљи и прије Косова имали и јуначких пјесама од старине, но будући да је она промјена тако силно ударила у народ, да су готово све заборавили што је било донде, па само оданде почели на-ново приповиједати и пјевати.“ Шире у: Срђан Старчевић, „Мит о јунаку, производ душе“, наведено дело.

⁴⁸ www.rik.parlament.gov.rs/latinica/arhiva-referendumi-1998.php, 24. 05. 2019.

нашњице, љубав према слободи и независности и данас су високовредноване у Србији. Као индикатор слободољубивости може послужити однос јавног мњења у Србији према размештају страних трупа на територији Србије. У једном истраживању јавног мњења из августа 2017. године, на питање „Шта би за Србију било најбоље када је реч о војним базама великих сила”, натполовична већина испитаника (53%) изјаснила се да би било најбоље да на територији Републике Србије нема војних база страних земаља, док је нешто више од четвртине испитаника одговорило да би било добро да једна или две велике силе имају војну базу у Србији (20% би волело да у Србији постоје руске војне базе, 4% да постоје руске и америчке базе, а 2% да то буду америчке базе).⁴⁹

Однос према савезима

Из историјске перспективе, могло би се рећи да је Србија, као и друге државе, имала склоност ка склапању савеза ради остваривања својих интереса. Међутим, искуство изолације током ратова за југословенско наслеђе и изложеност НАТО агресији 1999. године, учинили су да се перцепција традиционалних савезника (нпр. Француске и Велике Британије), изузев Русије, промени, као и да потамни привлачност НАТО-а у очима грађана Србије у односу на, рецимо, грађане Пољске и других некада (реал)социјалистичких земаља. У истраживање политичких прилика у Србији, које је у априлу 2016. године спровео Центар за слободне изборе и демократију, укључен је и однос грађана према уласку Србије у НАТО. Резултати тог истраживања показују да 14 % испитаних подржава улазак Србије у тај политичко-војни савез, док се 74% испитаника томе противи.⁵⁰ Истраживање Нове српске политичке мисли, спроведено у јулу 2018. године, показује да неутралност има значајну подршку грађана Србије. Према резултатима овог истраживања, уколико би могли да бирају да ли су за то да Србија уђе у неки политичко-економски савез, око 27 % грађана определило се за Русију, једна шестина грађана изабрала је ЕУ, нешто више од 5% желело би да тај савез буде са Кином, док је неутралност изабрало 37,3% анкетираних. Истраживање је, такође, показало да мали проценат грађана Србије подржава улазак Србије у НАТО (само 7,1% је за улазак, наспрот 80% оних који се томе противе) и да је јавност подељена у вези са уласком Србије у ЕУ (46,5 % испитаних подржава улазак у ЕУ, док је 38,7 % против). Међутим, број грађана који би подржао улазак Србије у ЕУ драстично опада ако би услов за улазак био пријем Косова у Уједињене нације (12% испитаних подржало би улазак у ЕУ под таквим условом). Савез са Русијом, према истом истраживању, подржало би чак 60%, док би се скоро сваки четврти испитаник том савезу противио.⁵¹

С друге стране, економски фактори, социјална и правна уређеност и сигурност, као и услови живота мотивишу грађане да прижељкују живот „као на Западу” или да виде Запад као будуће одредиште својих живота. Када је реч о перцепцији пријатељства између Србије и страних земаља, 41% испитаника у Демостатовом истраживању из августа 2017. године сматра да је највећи пријатељ Србије Русија, а на другом месту је Кина, за

⁴⁹ demostat.rs/sr/vesti/istrazivanja/kojem-bi-se-carstvu-priklonili—srbija-izmedju-istoka-i-zapada/214, 14. 05. 2019.

⁵⁰ http://www.cesid.rs/wp-content/uploads/2017/02/CeSID_USAID_Politi%C4%8Dke_prilike_u_Srbiji_2_016.pdf, 22. 05. 2019.

⁵¹ <http://www.nspm.rs/istrazivanja-javnog-mnjenja/srbija-letu-2018.html>, 22. 05. 2019.

коју се определило 6% испитаника. Према резултатима овог истраживања, русофилија је најзаступљенија код најстарије популације у Србији, становника изнад 75 година (75%), и међу младима између 18 и 25 година (32%). Међутим, у оквиру истог истраживања, на питање „У којој бисте земљи, после Србије, највише волели да живите“, само 3% испитаника определило се за Русију (нпр. за Немачку се определило 11% испитаника).⁵²

Грађани Србије су, из разлога који се могу разумети, распети између Истока – где виде пријатељске земље Русију и Кину – и Запада, где би желели да живе.

Однос према Војсци Србије и одбрани отаџбине

Војска Србије је традиционално једна од две институције којима грађани Србије највише верују: на првом месту се, по поверењу, смењује са Српском православном црквом. На пример, истраживање Центра за слободне изборе и демократију из 2016. године показало је да је Војска Србије институција која у јавности ужива највише поверења. Чак 62% испитаника има поверење у Војску Србије (17% нема поверење у ВС). На другом месту била је Српска православна црква, а на трећем Полиција.⁵³ Висок ниво поверења у ВС обично се објашњава дубоким везама војске и народа, преплитању војне и народне традиције, као и чињеницом да је српска држава често морала да се ослања на своју војску како би опстала. Чињеница да су мушкарци старијих генерација не само служили војни рок, него и учествовали у ратовима, појачавала је обавезу младих генерација у патријархалном друштву да служе војни рок. Развили су се обичаји испраћаја регрута, а само служење војног рока доживљавано је као школа живота и иницијација која глобраде младиће претвара у истинске мушкарце. Стигма срама, нарочито у руралним крајевима, падала је на оне младиће који би били оглашени неспособнима за војни рок. Осим тога, специфичност војног позива, предодређеност војника да буде део оне националне елите спремне да се за више циљеве несебично жртвује, војничке врлине попут части, храбрости и поштења и перцепција војске као институције која се, за разлику од политичких партија (од латинског *pars* – део и *partire* – делити), бори за целину, за државу или нацију као целину, имају свој удео у овако високом мишљењу о Војсци Србије.

Занимљиво је да се после пада популарности обавезног војног рока под утицајем грађанског рата у некадашњој СФР Југославији и НАТО агресије, јавност Србије у великом проценту опредељује за поновно увођење обавезне регрутације. Демостатово истраживање јавног мњења у вези са враћањем обавезног војног рока, спроведено у децембру 2016. године на репрезентативном узорку од 1200 испитаника, показује да чак три четвртине испитаника подржава поновно увођење обавезе служења војног рока, док се 19% томе противи.⁵⁴ Овакво расположење јавности у вези са враћањем обавезног служења војног рока потврдило је истраживање Истраживачког центра за одбрану и безбедност, спроведено од јануара до маја 2018. године. Резултати тог истраживања показују да је 74% грађана за поновно увођење обавезног војног рока, док је

⁵² demostat.rs/sr/vesti/istrazivanja/kojem-bi-se-carstvu-priklonili—srbija-izmedju-istoka-i-zapada/214, 14. 05. 2019.

⁵³ http://www.cesid.rs/wp-content/uploads/2017/02/CeSID_USAID_Politi%C4%8Dke_prilike_u_Srbiji_2_016.pdf, 22. 05. 2019.

⁵⁴ demostat.rs/sr/vesti/istrazivanja/uvodjenje-obaveznog-vojnog-roka-podrzavaju-tri-cetvrtine-stanovnistva-srbije/38, 14. 05. 2019.

26% против.⁵⁵ Могло би се рећи да овакво мишљење грађана пркоси глобалној пракси: „Кад су државе једном укинуле регрутацију, откриле су да, често на њихову жалост, она не може да се обнови.“⁵⁶ Мада постоји значајна дистанца између мишљења и делања, овакво расположење у српској јавности може се читати у матрици народне и војне традиције која попуњава велики део простора домаће конзервативности.

Такође, занимљиво је да у доба редефинисања државног суверенитета, слабљења прихватања државног легитимитета, слабљења интегративне функције државе, повлачења (локално) доминантне националне културе пред мултикултуралним окружењем, оспоравања права државе да тражи од грађана личне жртве и одрицања⁵⁷, као изазова које су неолиберализам и постмодерна поставили пред савремене државе, половина грађана Србије се изјашњава спремнима да се жртвују за интересе свог народа.⁵⁸ Можда у таквом ставу има и хипокризије, како је једном приликом тумачио супротстављене ставове јавног мњења један домаћи социолог, али ипак, имајући у виду друштвено-историјски контекст у којем је формирано, овакво опредељење грађана мора изазвати поштовање.

Овај кратки приказ односа јавног мњења у Србији према слободи и независности, савезима и сопственој војсци и спремности за одбрану отаџбине показује да грађани Србије нису спремни да прихвате чланство своје државе у политичко-војним савезима, што је полазиште за неутралност. Такође, он показује да грађани високо вреднују слободу и независност, оружане снаге и спремност за одбрану, што се поклапа са две тачке вредносног оквира неутралности (слобода и интегритет).

Закључак

На основу изнетих разматрања српског друштвеног карактера и културног обрасца, може се закључити да је неопходно да се стекну одговарајући услови за даљи развој културног обрасца. Најкраће речено, ти услови би морали да обухвате мир, меру и интегритет: мир који би омогућио неометани развој, меру око које би се крајности окупиле и превазишле и интегритет схваћен као истовременост целовитости и чврстине.

У друштву које високо вреднује слободу и независност, које међу својим институцијама бира војску да би јој поклонило највеће поверење, које у европским оквирима показује завидан ниво спремности да се одриче за интерес свога народа и које притом не жели да приступи Северноатлантском савезу – војна неутралност јесте озбиљна политичка опција. Кључне вредности неутралности (мир, слобода, интегритет и идентитет) у највећој мери кореспондирају са условима за развој културног обрасца. Неутралност гарантује мир (требало би) и може се схватити као аристотеловска мера или средина између окретања ка Западу, с једне стране, и ка Истоку, с друге стране. Такође, могла би да буде део шире платформе за дефинисање и остваривање српских националних

⁵⁵ <https://istrazivackicenttarob.com/istrazivacka-delatnost/rezultati-istrazivanja-vojni-rok/>, 22. 05. 2019.

⁵⁶ Martin van Kreveld, Uspon i propadanje države, Albatros plus, Fakultet bezbednosti, Beograd, 2012, стр. 399.

⁵⁷ Erik Hobsbawm, Globalizacija, demokratija i terorizam, Arhipelag, Beograd, 2008, стр. 39. „Постмодерна, то је осим свега и крај народа – краља прича.“ Jean-Francois Lyotard, Šta je postmoderna, KIZ Art press, Beograd, 1995, стр. 27.

⁵⁸ http://www.cesid.rs/wp-content/uploads/2017/02/CeSID_USAID_Politi%C4%8Dke_prilike_u_Srbiji_2_016.pdf, 22. 05. 2019.

интереса, за бављење сопственим бићем и, као таква, временом, уз мудру стратегију развоја стратешке културе, уграђена у национални идентитет.

Да би неутралност била озбиљно схваћена, мора се положити на темеље кредитбилне одбране која је од изузетног значаја за државни интегритет. То значи да би, поред јачања капацитета тврде моћи, Република Србија требало да развије и стратегију развоја стратешке културе, која би могла да обухвати низ области – од неговања војне и слободарске традиције, преко васпитања и образовања, до комуникација и слободног времена. Мирча Елијаде сматрао је релевантном чињеницом један случај из Првог балканског рата, када је приликом ослобађања Прилепа, града у којем је владао средњовековни српски племић и највећи јунак народних епских песама Марко Краљевић, једна бригада српске војске доживела колективну халуцинацију, оптичку илузију или сновиђење. Наиме, читава је бригада била уверена да њен одлучујући јуриш на Прилеп предводи нико други до Краљевић Марко.⁵⁹ Посматрана очима савременог човека, ова згода из рата делује као допричана анегдота, али, када се разуме оквир у којем се одиграла, чини се реалном. Реч је о периоду када је Србија преузела улогу балканског Пијемонта: када се нарочито поштовала народна и војна традиција, у школама наизуст училе епске песме, нарочито Косовског циклуса и циклуса песама о Марку Краљевићу, када се национална свест устремила према реалном и опипљивом циљу. Народна култура послужила је да се оствари политичка сврха. Храброст војника под Прилепом, пре више од једног века, била је материјализација идеја из дубоких слојева једне мужевне културе.

Литература

- [1] Šušnjić Đ., *Teorije kulture*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2015.
- [2] Андрић И., *Историја и легенда*, Просвета, Београд, 1978.
- [3] From E., *Zdravo društvo*, Rad, Beograd, 1980.
- [4] Sorokin P., *Društvena i kulturna dinamika*, CID, Podgorica, 2002.
- [5] Levi-Stros K., *Divlja misao*, Nolit, Beograd, 1978.
- [6] Huntington S., *The Clash of Civilizations and Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York, 1996.
- [7] Sasman V., *Kultura kao istorija*, Rad, Beograd, 1987.
- [8] Mos M., *Sociologija i antropologija, XX vek*, Beograd, 1998.
- [9] Sapir E., *Ogledi iz kulturne antropologije*, BIGZ, Beograd, 1974.
- [10] Sondhaus L., *Strategic Culture and Ways of War*, Routledge, New York, 2006.
- [11] Мишић Ж., *Стратегија*, Нова штампарија Давидовић, Београд, 1907.
- [12] Старчевић С., *Примена антропологије у војне сврхе*, Војно дело, вол. LXIII, пролеће/2012, стр. 253-271.
- [13] Ксенофонт, *Анабаза*, Војноиздавачки завод, Београд, 2002.
- [14] Monteskiye, *Razmatranja o uzrocima veličine Rimljana i njihove propasti*, Utopija, Beograd, 2004.
- [15] Жомини А., *Преглед ратне вештине*, Војно дело, Београд, 1952.
- [16] Клаузевиц К., *О рату*, Војно дело, Београд, 1951.

⁵⁹ Milan Matić, *Mit i politika*, FPN, Čigoja štampa, Beograd, 1998, стр. 110-111.

- [17] Мишић Ж., Стратегија, ВИНЦ, Београд, 1993.
- [18] Ilić M., Sociologija kulture i umetnosti, Naučna knjiga, Beograd, 1980.
- [19] Диркем Е, О подели друштвеног рада, Просвета, Београд, 1972.
- [20] Реџијић М., Милић В., Sociologija, Službeni glasnik, Beograd, 2005.
- [21] Hejvud E., Politika, Clio, Beograd, 2004.
- [22] Monteskje, О duhu zakona, Gradac, Feral Tribune, Чачак, 2001.
- [23] Макијавели N., Vladalac, Dereta, Beograd Београд, 2005.
- [24] Цвијић Ј., Сабрана дела, књига два, Балканско полуострво, САНУ, Књижевне новине, Завод за уџбенике, Београд, 1987.
- [25] Ђорђевић Т., Зле очи у веровању Јужних Словена, Просвета, Београд, 1985.
- [26] Ђорђевић Т., Наш народни живот, том 4, Просвета, Београд, 1984.
- [27] Dvorniković V., Psiha jugoslovenske melanholije, Tersit – Signature, Beograd, 1996.
- [28] Ћипић Џ., Politika i poziv, Udruženje za političke nauke Jugoslavije, Čigoja štampa, Beograd, 2002.
- [29] Крестић В., Духовни проблеми српског народа, Посебан отисак из зборника радова Српски духовни простор, Бања Лука, Српско Сарајево 1999
- [30] Недељковић Д., Тражење дробра у недоба, Задужбина Петар Кочић, Бања Лука – Београд, 1997.
- [31] Старчевић С., „Мит о јунаку, производ душе”, специјални прилог бр. 142, магазин „Одбрана”, број 252, 15. март 2016.
- [32] Diverže M., Uvod u politiku, Savremena administracija, Beograd, 1966.
- [33] Bring O., „Koncept neutralnosti: poreklo i izazovi od Vestfalskog mira do Evropske unije”, у: Novaković I. (ur.), Neutralnost u XXI veku, pouke za Srbiju, ISAC Fond, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove, Beograd, 2013, стр. 21-26.
- [34] Šmit K., Pojam političkoga, у: Samardžić S. (ur.), Norma i odluka, Karl Šmit i njegovi kritičari, Filip Višnjić, Beograd, 2001.
- [35] Fišer T., „Švajcarska: početak prakse stalne neutralnosti”, у: Novaković I. (ur.), Neutralnost u XXI veku, pouke za Srbiju, ISAC Fond, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove, Beograd, 2013, стр. 41-45.
- [36] Stojković B, Identitet i komunikacija, FPN, Čigoja štampa, Beograd, 2002.
- [37] www.rik.parlament.gov.rs/latinica/arhiva-referendumi-1998.php, 24. 05. 2019.
- [38] demostat.rs/sr/vesti/istrazivanja/kojem-bi-se-carstvu-priklonili-srbija-izmedju-istoka-i-zapada/214, 14. 05. 2019.
- [39] http://www.cesid.rs/wp-content/uploads/2017/02/CeSID_USAID_Politi%C4%8Dke_prilike_u_Srbiji_2016.pdf, 22. 05. 2019.
- [40] demostat.rs/sr/vesti/istrazivanja/uvodjenje-obaveznog-vojnog-roka-podrzavaju-tri-cetvrtine-stanovnistva-srbije/38, 14. 05. 2019.
- [41] <http://www.nspm.rs/istrazivanja-javnog-mnjenja/srbija-let0-2018.html>, 22. 05. 2019.
- [42] <https://istrazivackicentarob.com/istrazivacka-delatnost/rezultati-istrazivanja-vojni-rok/>, 22. 05. 2019.
- [43] Kreveld M., Usoni i propadanje države, Albatros plus, Fakultet bezbednosti, Beograd, 2012.
- [44] Hobsbaum E, Globalizacija, demokratija i terorizam, Arhipelag, Beograd, 2008.
- [45] Lyotard J. F., Šta je postmoderna, KIZ Art press, Beograd, 1995.
- [46] Milan Matić, Mit i politika, FPN, Čigoja štampa, Beograd, 1998.